

Négy idézet az 1956 okt. 27-31 között írt fogalmazványból:

*”**Az erőszak** s annak minden megnyilvánulási formája, állami kényszer, személyes élethalálharc, forradalom, háború, mind az ember félelemben fogant gyűlölködéséből és hatalomvágyából fakad, semmilyen vonatkozásban sem lehet öncél és önérték, hanem természete szerint alapvetően rossz. S alapvetően kártékonyak mindazok az ideológiák, melyek a kényszer bármilyen formáját, a kényszer alkalmazását, a személyes élethalálharcot, az osztályharcot vagy a népek fegyveres háborúit öncélnak, önértéknek, a történelem belső értelmének, a történelmi fejlődés egyetlen lehetséges útjának tekintik, s amelyek ennek alapján az erőszakot, az ellenfél izzó gyűlöletét, az ellenfél megsemmisítésére s a hatalom megszerzésére irányuló mindent legázoló akaratot dicsőítik. Minden erőszak alkalmazása, élethalálharc, forradalom, háború, még ha meg is old valamilyen helyzetet, mindig a rosszabbik megoldás egy lehetséges jobbik helyett, értéke tehát mindig csak relatív; jobb lefolytatni a harcot, mint megmaradni emberhez méltatlan helyzetekben, de minden halálos harcot nem oktan örömujjongással, hanem komoly alázattal kell értékelni, tudván, hogy erre azért került sor, mert a jobbik megoldást mi vagy mások, vagy mi és mások együtt nem találtuk meg. **Az emberiség eddigi fejlődése az erőszak különböző formáinak minden előző várakozást meghaladó fokozatos megszüntetésére mutat lehetőséget; a halálos harc öncélú dicsőítése, még azzal is, hogy ez lesz a végső, retrográd és embertelen.**”*

<http://mek.oszk.hu/02000/02043/html/521.html>

*„**Az állam** nem merő erőszakszervezet, a modern európai állam pedig csak egészen kis részben az. Másfél ezer éves görög-római előkészítés után, másfél ezer éves keresztény társadalomszervezési munka alapján a háromszáz éves modern újkori alkotmányos állam fejlődése az államot túlnyomó {4-149.} részben erkölcsi személyiséggé tette, mely most azon a ponton van, hogy hatalomkoncentrációból fokozatosan átalakul a tárgyilagos szakszolgálatok szervezetévé. Négy évtizedes marxista–leninista–sztálinista gyakorlatnak sikerült ezt a háromezer éves kultúrfejlődést megfordítani, és az államot ismét emberséget, adott szót, kölcsönösséget nem ismerő dúvaddá tenni. A legsürgősebb feladat ennek a dúvad-államnak minden megnyilvánulását felszámolni. Elég volt abból az ostobaságból, mely burzsoá specialitásoknak nyilvánította a szabadság történetileg kialakult technikai biztosítékait, melyek hosszú időre visszanyúló történelmi fejlődés eredményei, s melyeknél jobbat eddig senki nem talált, a népképviselői alkotmányt, a szabad választásokat, a közigazgatás bírói ellenőrzését, az államhatalmak elválasztását, a szólás- és sajtószabadságot.”*

<http://mek.oszk.hu/02000/02043/html/522.html>

*A szabadság mind teljesebbé tétele és technikai intézményekben való megerősítése **az európai társadalom és államfejlődés legbelsőbb tartalma és legnagyobb eredménye.** Egyesek hatalmi túlsúlyának, az egyoldalú hatalomkoncentrációnak eddig feltalált egyetlen hatékony ellenszere a hatalmak ún. elválasztása s az ezek alapján kialakult újkori szabadságintézmények. <http://mek.oszk.hu/02000/02043/html/522.html>*

„**A kultúra** lényege, akár az emberi munka technikájáról, akár a szellemi alkotásokról, akár az emberi társadalmak politikai együttélési technikájáról van szó, sohasem valami ideológiai program végrehajtása, hanem mindig a valóság valamely szakaszának a gondos részletmunkán, eddig elért eredmények hagyománytiszteelő átvételén, a valóság visszahatásának az alázatos elfogadásán és a gondos kitapogatásán, a próba és tévedés technikáján alapszik. Különösen az európai kultúrának hatalmas értéke az, hogy évszázadok óta kialakította a szakmai, alkotó, szervező, nevelő munka végzőinek az öntudatos csoportjait, akik a maguk művészetének fogásait, belső törvényszerűségét és szakmájuk függetlenségét féltékenyen őrzik minden hatalmi behatással és paranccsal szemben. Ennek a mélyen realista, valóságtiszteelő szakmai öntudatnak, mely egyaránt megvan a földszerető parasztban, remeklő kézművesben, modern szakmunkásban, független bíróban, szenvedélyes pedagógusban, egyetemi önkormányzatban, alkotóművészben, tudósban és feltalálóban, két halálos ellensége van: **a hatalmi téboly és az eszméiben megszerkedett dogmatizmus.** A legborzasztóbb történelmi monstrumok azok, melyek e kettő perverz nászából születnek. Az a gondolat, hogy termelőmunka, szellemi alkotás, {4-154.} bíráskodás, általános és felsőoktatás mind nem más, mint „éles fegyver” ilyen vagy amolyan érdekharcban, **teljességgel a megszerkezett tudásátadás technikáját és hagyományait ássa alá, valójában az emberi kultúra alapszerkezetét rombolja szét.**” <http://mek.oszk.hu/02000/02043/html/522.html>

Hat idézet az 1957 febr.-márc-ban írt Emlékirat-ból (Magyarország helyzete és a világhelyzet)

E pillanatban, mint láttuk, a világ különböző részeinek a központi problémája a szabadság lehetőségeivel való élés kérdése. A nyugati világ birtokában van a szabadság legfejlettebb technikáinak, a szabadságjogokon alapuló népképviselői parlamentáris demokráciának, s nagyban és egészben elfogadta azt az univerzális etikát, mely a szabadságintézmények alapja és működésük feltétele. Birtokában van ezenkívül egy kapitalizmus nevű gazdasági rendszernek, melynek lényeges összetevői a szabad vállalkozás rendszere, a nyereségvágynak szabályozó elvként való elfogadása és egy individualista magánjog. Ez a rendszer egy évszázada óta folyó elparentálása ellenére is időnként a rugalmasságnak és teljesítőképességnek meglepő bizonyítékait szolgáltatja, ... Azonban mai, sokszorosan megfoldszott formájában sem képes az **erkölcsi elégtelenségnek azt az érzését megszüntetni**, melyet az emberek nagy százalékában újra meg újra kivált. A botránkozás központja nem maga a szabad vállalkozás, mely az emberi szabadságnak igen lényeges vívmánya, hanem az, hogy a kapitalizmus a maga intézményeivel nemcsak hogy konzerválja a társadalmi birtokállományt, hanem új lehetőségeket nyit **a nagyvagyontévesedés** amaz ősi formái számára, melyek messze a kapitalizmus, a szabad vállalkozás és a jogállam létrejövetele előtt, évezredek óta ismeretesek: **a jogi formákba burkolt erőszak, az államhatalommal való visszaélés, közvagyon vagy közösségi vagyon kisajátítása, államhatalmi koncessziók, korrupció és politikai intrika.** A szabad társadalom és a békés társadalmi reform erői azonban Nyugaton olyan erősek, hogy rendkívül lassan és lépésről lépésre, de radikális kisajátítás nélkül is szorítják vissza a mamutvagyonnak, még inkább **a mamutvagyon** újraképződésének ezeket a diluviális társadalmi jelenségeit. Vagyis Nyugaton lassan, de biztosan a szegények gazdagabbak, a gazdagok szegényebbek lesznek. Ezzel {4-232.} szemben a világ többi népeinél, a félgyarmati (Latin-Amerika és a kommunizmusig Kelet-Európa), a

volt gyarmati és gyarmati országokban a jogállam és a szabad vállalkozás technikáinak egyszerű bevezetése a valóságban azt eredményezte és azt eredményezi, hogy az e technikákban gyakorlatlan egyszerű nép, elsősorban a parasztság óriási tömegei tradicionális társadalmi és gazdasági kereteik megbomlása után tehetetlen prédái lesznek a nagyvagyonképződés fent leírt ősi erőszakos és korrump folyamatainak. Vagyis gyakorlatilag **a szabad vállalkozás, a jogállam s amennyiben van, a népképviselői demokrácia intézményei igen könnyen válnak földesurak, pénzemberek és korrump politikusok bábjátékává.** Olyan folyamat indul tehát meg, melynek során a szegények még szegényebbek, a gazdagok még gazdagabbak lesznek, s belátható időn belül nincs kilátás, hogy ez a folyamat megforduljon.” <http://mek.oszk.hu/02000/02043/html/538.html>

...zajlott és zajlik a magyar kérdés drámai tárgyalása az ENSZ közgyűlésének színe előtt, ünnepélyes és hatástalan határozatokkal, az ENSZ tekintélyének beláthatatlan kárára. Holott mindenki nagyon jól tudta és tudja, hogy az ENSZ – alkotóinak meggyőződése szerint is – annyit ér békeszerszámnak, amennyit a benne részes nagyhatalmak ereje és szándékai érnek, s enélkül az ENSZ tárgyalásaiból nem születhet más, mint látványos viták és látványos határozatok. Ami azonban ilyenkor csődöt mond, az nem az ENSZ, hanem **a nagyhatalmak politikai felelőssége és erkölcsi tartalma.** Az utolsó százötven év, de különösen az utolsó ötven év politikai fejlődésének legfontosabb vonása a haladottabb világnak az a lassan térfoglaló, szomorú bukásokkal és visszaesésekkel tarkított, de két világháború tüzeiben megedzett felismerése, hogy a demokrácia és közvélemény uralmának korában **az elvi és erkölcsi politika az egyetlen lehetséges politika, de egyúttal a leggyümölcsözőbb realpolitika is.** A magyar forradalomnak s leverésének legsúlyosabb következménye {4-217.} a Nyugat számára az, hogy tízévi elvi és erkölcsi szempontokra hivatkozó politika és propaganda jutott arra a pontra, hogy **kétségessé vált nemcsak az értelme és a kilátásossága, hanem sokak szemében talán a becsületessége is.** <http://mek.oszk.hu/02000/02043/html/538.html>

A világ összes kommunista pártjai a legnagyobb erőfeszítéssel kezdik keresni a maguk sajátos szocialista útját úgy, hogy azért megmaradjanak a marxizmus-leninizmus diadalmasnak tudott ideológiájában. A népi demokráciák az aggodalmasan adagolt engedmények s a görcsösen semmit sem engedő sztálini ortodoxia között ingadoznak, s a magyar rezsimnek mindenáron való fenntartása legalább annyira rossz példa számukra, mint amilyen Magyarország feladása lett volna, amit nem utolsósorban őmiattuk sem akart megtenni a Szovjetunió. A nem kommunista {4-222.} világban pedig a szimpatizánsoknak annyi munkával összehozott apparátusa mutatja a súlyos sérülés, helyenként az összeomlás tüneteit: a béke-, nő- és ifjúsági szervezetek, melyek nagy mennyiségű jóhiszemű lelkesedés megtestesítői voltak és olyan erőket fogtak össze, értelmiségieket, munkásokat, ifjúságot, akikre a kommunizmus mindenkor elsősorban számított. Egyszóval: **a Szovjetunió magyar akciója, mely egy pozíciófeladást akart elkerülni, azóta szüntelen kárára van a kommunizmus minden pozíciójának.** <http://mek.oszk.hu/02000/02043/html/538.html>

A magyarországi, lengyelországi és más kommunista országbeli mozgalmak a legélesebb fényben megmutatták, hogy ezekben az országokban valóságos és eleven igény létezik a szabadság valósága és legfejlettebb technikai irányában. És ez az igény, éppen azért, mert

*kielégítően még sohasem tudott teljesülni, a meggyőződés és szenvedély olyan frissességében jelentkezik, mely {4-227.} lényegesen meghaladja a maga vívmányait már megszokott nyugati világ meggyőződését. Megmutatták ezek a mozgalmak, hogy a változás igénye nem szorítkozik az egypárturalom szenvedő áldozataira, sőt lelegelevenebben éppen az egypártrendszer neveltjeiből és ifjúságából tör elő, nem kell tehát félni, hogy elavult társadalmi és politikai formák restaurációjára fog vezetni. S ezt a tanulságot és reménységet nem szabad csak Kelet-Európára korlátozni, s nem elég elsősorban Lengyelországra, Csehszlovákiára és Magyarországra nézve megállapítani, hogy azok mindig is a nyugati kereszténység állományához tartoztak. Az elvi tanulság ezen túlmenően az, hogy semmiféle népről nem kell és nem szabad feltételezni – amit németektől malájokig annyi népről feltételeztek –, hogy hiányzik belőle a szabadság igénye. **A közgazdaságtanban már rájöttek arra, hogy az egyik népnek a nyomora fertőzi és veszélyezteti a jólétben élő másikat: ezt a leckét meg kell tanulni a politika síkján is.** A magyar forradalom és általában a kelet-európai népek mozgalmi azt jelentik, hogy a nyugati világnak igenis be lehet és be kell rendezkednie egy olyan nem agresszív és nem hatalmi, de mégis aktív és vállalkozó szellemű politikára, melynek célja az, hogy anélkül, hogy gazdasági és társadalmi rendszerét másokra rá akarná erőltetni, igenis lépésről lépésre megnyerje a kelet-európai országokat és végül a Szovjetuniót magát is a szabadság nyugati technikái és **e technikák mögött álló közös politikai erkölcs** számára.*

<http://mek.oszk.hu/02000/02043/html/538.html>

*A kizsákmányolás semmiféle megszüntetése nem reális **a valóságosan működő szabadságintézmények nélkül.** Áll azonban az ellenkező tétel is: semmiféle szabadságintézmény nem reális radikális földreform, **a mamutvagyonok kisajátítása, valamint új, a kizsákmányolás ellen hatékonyan védő jogrendszer nélkül.** Egy harmadikutas kísérlet tehát, bármit tartanak is a kilátásairól, egyaránt tanulságos lesz a Nyugat, a kommunista világ és a félgyarmati, volt gyarmati és gyarmati népek számára.*

<http://mek.oszk.hu/02000/02043/html/538.html>

*Így alakul ki az a mérleg, mely együttvéve azt jelzi, hogy a magyar helyzet, amennyire botrány a világ jelen állapotának szempontjából, annyi reménységet rejt magában a világ jövője számára; **e reménység azonban nem történelmi szükségszerűséget jelent, hanem megvalósítható vagy elpuskázható lehetőséget.** A kérdés tehát az, hogy a világ különböző erőtegyezőinek és felelőseinek mit kell tenni ahhoz, hogy a magyar helyzetben rejlő botrány megszűnjék, s a benne rejlő reménységek valósággá váljanak. E feladatok – úgy vélem – a következők:*

- 1. A nyugati világnak az a feladata, hogy az eredménytelenségek után se ejtse el a magyar ügyet, hanem továbbra is tartsa fenn, mint aminek a megnyugtató elintézése kizáró előfeltétele a megszakadt nyugat–keleti dialógus újrafelvételének.*
- 2. A szocializmus híveinek a Szovjetunióban – és azon kívül – legfőbb feladatuk annak szüntelen szem előtt tartása, hogy a szocializmus s vele együtt a Szovjetunió egész jövőndő sorsa a sztálini politikai gyakorlat egész felszámolásán áll {4-238.} vagy bukik, s annak, hogy ez a felszámolás lehetséges-e vagy sem, a próbaköve lett Magyarország.*

3. A harmadik út erőinek azt kell tudniuk, hogy nemcsak jövőbeli világpolitikai súlyuk és szavuk múlik azon, hogy közvetítő szerepük fennmarad és sikerrel jár-e, de egész létüket érinti az, hogy a polarizálódás jelenleg kiéleződött folyamata megáll és megfordul-e.

4. A magyar népnek pedig, mely e pillanatban e történelmi szerep minden dicsőségét és minden súlyát hordozza, az a dolga, hogy akár annak az árán is, hogy életét hosszabb vagy rövidebb időre merőben vegetatív szintre szállítja le, továbbra is utasítson vissza minden együttműködést azzal, ami hazugság és erőszak. Az nem feladata, hogy új felkelést kezdjen és új visszatörést provokáljon ki. De feladata, hogy minden rágalommal, feledéssel és elszürküléssel szemben tisztán őrizze meg a maga forradalmának a zászlaját, mely az emberiség szabadabb jövőjének a zászlaja is. <http://mek.oszk.hu/02000/02043/html/538.html>